

Костянтин Нікітенко

## ПРОЦЕСИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ “ЧИСТОК” В УСТАНОВАХ ДЕРЖБАНКУ

(на матеріалах Вінницької парторганізації)

*Досліджено специфіку організації процесів політичних “чисток”-репресій працівників банківських установ на матеріалах парторганізації Вінницького державного банку.*

Ключові слова: банківська система, Державний банк, тоталітарний режим, репресії.

1930-ті роки стали періодом формування і цементування основ сталінської тоталітарної, директивно-наказової моделі управління державою. Інтенсифікація виробничих процесів в умовах вирішення масштабних надзавдань – побудови принципово-нового промислового комплексу країни – відбувалася за умов повного ігнорування роботи ринкових економічних законів. Короткочасний “відступ”, недовготривалий “флірт” із законами ринку в найширшому сенсі слова: у питаннях наявності плюралізму поглядів, економічного підґрунтя подальшого напрямку розвитку країни, стимулювання праці, зацікавленості населення в результатах своєї праці тощо закінчився разом із відмовою від НЕПу. Новостворена сталінська система основною підвалиною свого існування зробила диктатуру страху, терору. Страху не лише за своє майбутнє, а й навіть за своє минуле, як наслідок “чужого” соціального походження. Всі численні проблеми існування мертвонародженої, апріорі нежиттєздатної командно-адміністративної економічної моделі вимагали формування у суспільстві образу “ворога”, на “шкідницьку” діяльність якого можна було б списати всі “тимчасові” негаразди та ускладнення. Причому розуміння того, що побудова приреченої моделі з кожним роком буде лише консервувати, поглиблювати й лише відтерміновувати неминучу кризу існувало на найвищому партійному рівні. На нашу думку, саме з цим пов’язана сталінська теза про неминучість наростання класової боротьби в міру просування до соціалізму. Нашарування соціально-економічних проблем вимагало принесення все нових і нових жертв для цього новосформованого культу сталінського терору.

Аналізові соціально-політичної ситуації в Україні в умовах перших п’ятирічок присвятили свої роботи С. Кульчицький, В. Литвин, О. Реєнт, І. Коляда та багато інших дослідників [1]. Безумовно, аналізуючи вказаний період, неможливо було обійти проблематику сталінських “чисток” суспільства, роботи репресивного апарату. Монографії І. Біласа, О. Бута, П. Добрава, В. Нікольського, Ю. Шаповала, В. Пристайка, В. Золотарьова, В. Ченцова та ін. [2] присвячені аналізу діяльності репресивної машини в підрадянській Україні. Працям притаманна широка джерельна база, використання раніше “закритих” матеріалів – практично всі документи введені в науковий обіг уперше. Варто виокремити дослідження В. Даниленка, Г. Касьянова та С. Кульчицького “Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки”, в якому автори в окремому підрозділі проаналізували не лише соціально-політичну, ідеологічну базу комуністичного терору, але також і його психологічну складову [3].

Утім, незважаючи на значну історіографічну базу, питання формування фінансово-банківської системи “по-сталінськи”, безжальної боротьби із фінансовими працівниками, процеси переслідувань, знищення тисяч службовців банківської сфери були розглянуті лише у загальному аспекті, фрагментарно та безсистемно, що й обумовило потребу докладнішого і всебічного вивчення. Надзвичайно важливим є також аналіз ситуації “зсередини”, тобто з погляду самих працівників банківських інституцій.

Отже, основною джерельною базою стали не лише матеріали з’їздів, конференцій і пленумів Комуністичної партії республіканського рівня, а й головно, архівні матеріали партійних зборів Вінницької обласної парторганізації Державного банку.

Метою статті є дослідження політичних репресій щодо службовців Вінницького держбанку в умовах довоєнних п’ятирічок.

Завданням є аналіз загальних тенденцій і характерних особливостей, механізмів та процесів організації політичних “чисток” цієї фінансової установи.

Друга половина 1920-х рр. стала періодом докорінних змін у радянському суспільстві. Разом із проголошенням політики індустріалізації відбулася відмова від політики НЕПу, яка нібито “вичерпала” себе. В нових умовах відбулося тоталітарне переродження фінансово-банківських інституцій. Діяльність будь-яких ринкових принципів і регуляторів була проголошена непотрібною, навіть шкідливою, натомість на перший план вийшло безумовне і віддане підпорядкування діяльності фінансової сфери країни загальному плануванню.

Проведена у 1930-му році кредитна реформа мала головне завдання – посилити роль Держбанку в економічному житті країни. Ліквідація принципів комерційного кредитування, низки спеціальних банків, а також кооперативних товариств сільськогосподарського кредиту привела до значного збільшення кількості філій Держбанку в республіці, які, своєю чергою, вимагали забезпечення по змозі кваліфікованим штатом. Треба зазначити, що питання кадрів перебувало на постійному контролі вищого банківського керівництва. У січні 1930 р. керівник



Всеукраїнської контори Держбанку А. Певзнер звернувся до секретаріату ЦК КП(б)У з принциповим проханням: "Звернути увагу на надзвичайно тяжкий стан щодо кадрів робітників Держбанку. Основні болячки нашого апарату полягають: 1. У замалому прошарку партійців, що триває 8–10 % до всієї кількості нашого апарату. 2. Винятковій текучості керівного складу (протягом року на 65 наших філій було змінено 37 керівників). 3. Зовсім недостатній кваліфікації робітників..." А. Певзнер благав ЦК "припинити пересування робітників апарату Держбанку і закріпити їх на роботі банку". Так, у зв'язку з ліквідацією філій Українбанку А. Певзнер вимагав "забезпечити перехід всіх комуністів з апарату Українбанку до Держбанку" [4, арк. 1]. Як свідчить цей документ, "основну болячку" кредитної системи головний банкір республіки вбачав виключно у замалому прошарку партійців.

Відповідно в регіони з головного офісу банку регулярно надходили вказівки щодо максимального посилення комуністами банківських установ. Зрозуміло, що це було не простим завданням. Адже, справді, більшість членів комуністичної партії, за щирим зізнанням Г. Петровського, у банківській справі "ні у зуб не розуміли" [5, с. 145]. Тому не дивно, що вся партійна організація Вінницького державного банку на початок 1930-х рр. налічувала всього п'ять осіб. Проаналізувавши ситуацію та розглянувши отримані зі столиці вказівки, на засіданні партосередку від 19 вересня 1930 р. було ухвалено резолюцію: прохати міськом виділити 3-4 партійців для "підсилення" роботи у Держбанку, одного на посаду касира, 2-3 у якості практикантів з перспективою подальшого кар'єрного росту [6, арк. 2]. Міськом пішов назустріч проханням банківського активу й у Держбанк Вінниці була скерована певна кількість перевірених товаришів. Причому висунуто їх на банківську роботу було навіть не 3-4, як прохали, а близько 10. У подальшому подібна практика "допомоги" банку стала регулярною.

Певна логіка у цьому була, адже у банківських установах тривала практично безперервна "чистка" радянського апарату. "Чужий" елемент нещадно виганяли з роботи, першочергово це стосувалося старих "спеців", які "заплямували" себе роботою ще у "царських" банківських установах. До таких довіри було небагато й саме їх і покликані були замінити на керівних банківських посадах висуванці з партквитками. Також характерною ознакою міжвоєнного періоду стало проведення в республіці майже щорічних показових судових процесів. Неодмінною умовою їх проведення стало широке висвітлення у пресі, а також і обговорення на місцях, що закріплювалося і офіційними партійними рішеннями.

Так, наХІІ з'їзді КП(б)У (січень 1934 р.) було підбито підсумки проведених у республіці "чисток" і наголошено: "КП(б)У повинна ще провести значну роботу по остаточному розгрому і викорчовуванню ворожих, націоналістичних елементів, які проникли на різні ділянки соціалістичного будівництва" [7, с. 775].

Відповідно, на зборах парторганізації Вінницького держбанку регулярно обговорювали політичні процеси в країні. Втім, архівні документи переконують, що на початку 1930-х рр. при аналізі цих процесів подекуди ще домінував формальний підхід. До прикладу, про це свідчить аналіз протоколу засідання від 28 грудня 1934 року, на якому обговорювали доповідь щодо ліквідації контрреволюційної групи колишньої зінов'євської опозиції. Збори ухвалили таку резолюцію: "Загальні збори вимагають від усіх членів партії партколективу в подальшому ще уважніше проявляти свою революційну пильність щодо класових ворогів, щодо всіх залишків розгромлених, антирадянських, антипартійних груп, непохитно вести боротьбу із дворушництвом, лібералізмом, а також проявити пильність у підборі кадрів і систематично підвищувати свій ідейно-політичний рівень" [8, арк. 13]. Як видно з процитованого документа, в ухвалі повністю відсутня будь-яка конкретика, все зведено до загального набору штампованих фраз. За всім чітко простежується бажання поставити "галочку" десь у планах: "прореагували", "обговорювали" тощо. Комуністи провінційної Вінниці ще не розуміли, що агресивна класова позиція неминуче призведе до перетворення культу насильства на офіційну державну ідеологію, яка прямо тим або іншим способом торкнеться кожного громадянина країни. В регіонах ще подекуди панувало переконання, що гучні справи це для столиці, "вороги" десь далеко і всі ці політичні процеси їх не дуже стосуються.

Аналіз документів парторганізації за 1935 рік повністю підтверджує цю думку – комуністів Держбанку Вінниччини хвилювали виключно поточні справи. На зборах та нарадах вони обговорювали різні проблеми організації кредитної роботи у регіоні, видачу коштів установам та підприємствам, відкриття філій тощо. Крім того, активну увагу було приділено організації гуртків зачі норм ГПО, вивчення зброї, хімічної оборони та ін. [9].

Утім, соціальне напруження в суспільстві все наростало. Проведена в середині 1930-х рр. кампанія обміну партквитків була справою, яка вже стосувалася кожного члена партії і знов зробила актуальною тему "чистки" радянських установ. Відповідно, на зборах партактиву у висловлюваннях звучала конкретика. Так, на засіданні від 27 лютого 1936 р. щодо завдань, які стоять перед парторганізацією з обміну партдокументів, усі присутні цілком і повністю схвалювали організований обмін (а фактично чергову перевірку—"чистку"), що й було зафіксовано у численних виступах: "Ті заходи, які намічені при перевірці документів, ускладнюють проникнення класово-ворожих елементів в лави нашої партії". Заслугує на окрему увагу пропозиція активіста Крайзмана – він закликав "допомогти партійному комітету виявити невикритих елементів", на що жваво відреагувала вся парторганізація банку [10, арк. 1]. Таким чином, треба зафіксувати принциповий момент, де Крайзман закликав своїх товаришів

виконувати невластиві для банківських працівників (а на зборах були присутні директор відділення, головний бухгалтер тощо) функції, фактично функції слідчих – проведення власних розслідувань. Утім, таку пропозицію активно підтримало зібрання. Збір інформації, таємне листування, атмосфера загальної підозри й недовіри, донесення на товаришів, які офіційно називалися “повідомленнями”, – все це стало типовими явищами у банку.

Проте навіть і ці процеси можна назвати лише “репетицією” того кривавого божевілья, що охопило банківські установи республіки всього за декілька місяців. Убивство Кірова влада використала як привід для посилення репресій. Чергова сфабрикована гучна справа ліквідації “троцькістсько-зінов’євського центру” вже прямо стосувалася працівників банківського сектору кожного регіону. Адже по цій справі був “викритий” заступник голови правління Держбанку Аркус – “активний учасник банди”, який швидко “зізнався” у тому, що створив “підпілля” в регіонах, засилаючи у банківські установи “своїх” людей. Відповідно, репресії розпочалися вже не лише у центрі, а й масово прокотилися по всіх банківських відділеннях Держбанку республіки. Чергова “чистка”, результатами якої цього разу стало вже не звільнення з роботи або виключення з партії, а арешт і швидке сфабриковане слідство, розпочалася з великих промислових центрів, де були великі банківські відділення з численним штатом. Так, у Дніпропетровську в рекордно стислі терміни була “викрита” та заарештована група Будневича. Після чого репресії перекинулися і на дрібніші регіональні відділення Держбанку.

Відповідно, у цих умовах кожен, щоб відвести від себе підозри, поспішав зайвий раз продемонструвати радянській владі свою відданість і затаврувати викритих “ворогів”. Так, 16 серпня 1936 року був проведений загальний мітинг співробітників Вінницької обласної контори Держбанку, а також Промбанку та Українбанку, де були присутні майже 200 осіб. Головним питанням було “Про троцькістсько-зінов’євський терористичний центр”. Промовці, не добираючи слів, вимагали “фізичного знищення”, “стерти з лиця землі”, “прибрати цей фашистський сморід”, “знешкодити нашу соціалістичну землю від паразитичних псів” і т. ін. [10, арк. 17].

21 серпня ці тези були розвинуті на загальному зібранні співробітників Держбанку. І знов присутні, немов змагаючись у класовій ненависті, вимагали “розчавити”, розстріляти “всю зграю підлих вбивць”. Важливою для розуміння тих процесів, що відбувалися в зазначений період у суспільстві, є резолюція, яку ухвалили збори: “Вище прапор більшовицької пильності. Навчитися викривати ворогів, як би вони не маскувалися, є обов’язком кожного радянського громадянина. Збори закликають кожного робітника, кожного радянського громадянина у практичній роботі здійснювати вказівки товариша Сталіна щодо того, що нам необхідно боротися і викривати залишки розгромлених капіталістичних класів, рештки контрреволюційних троцькістсько-зінов’євських груп, які ще можуть жити і ворушитися. Треба завжди бути пильними” [10, арк. 22-23].

Таким чином, порядок денний закритого зібрання членів Вінницької парторганізації Держбанку від 5 вересня 1936 року безпосередньо торкався всіх. Адже вороги виявилися значно ближчими, причому стосувалося це вже не якихось там “колишніх” або осіб “не того” походження і т. ін., а нечувана справа – першочергово під удар потрапляли люди із бездоганним пролетарським походженням, члени партії та ще й ті, хто користувався у розкритих “ворогів” – керівництва Держбанку, “групи Аркуса” – довірою та прихильністю. Тобто, те, що раніше допомагало робити кар’єру, тепер звучало як вирок. Відповідно, на проведених зборах активно висловлювалися всі. Так інспектор Коростишевський закликав допомогти органам і провести власне розслідування: “Перевірити людей, які працюють в нас, першочергово тих, хто був скерований правлінням Держбанку” [10, арк. 12].

Прямим наслідком ухвалених рішень стало найактивніше розкручування маховика “сигналів”-донесень. На партійних і комсомольських зібраннях пильні активісти повідомляли інформацію про своїх колег, друзів та знайомих. Так на зібранні активу банку комсомолец Шапіро повідомив, що він має інформацію про те, що колишній співробітник банку, викритий троцькіст, якого нещодавно виключили з партії та звільнили з роботи, – Е. Махлик, тепер працює на якомусь заводі військового значення. Юнак закликав перевірити цей факт і ліквідувати “ворога”.

Активну роботу розгорнула парторг банківської партійної організації Журбицька. Таємні листи від неї в міський КП(б)У, а також до міського НКВС з докладними описами ситуації в банку йшли невинним потоком. Так, одразу за підсумками проведення мітингів та зборів банківських працівників Журбицька надіслала повідомлення-звіт, важливими пунктом якого була інформація про те, що деякі члени партії дозволи собі не виступати, відмовчалися на вказаних зібраннях і ніяк не висловили своєї класової позиції. По цьому факту, сигналізувала Журбицька, вона вже розпочала власне розслідування, і поведінка всіх, хто наважився промовчати, вже розглядалася на партзібранні [10, арк. 33].

Окрім того, до органів НКВС було надіслане повідомлення і щодо “виявленого ворога” Е. Махлика. У таємному листі наголошувалося, що силами проведеного банківською парторганізацією розслідування вдалося виявити навіть місце проживання колишньої дружини “троцькіста”, а також Журбицька у максимально позитивному сенсі відзначала активність донощика комсомольця Шапіро [10, арк. 34].

Події і тенденції наступного 1937 року надали подібним людям багато можливостей виявити себе. Офіційна партійна лінія була непохитною: жодного послаблення “ворогам”. На XIII з’їзді КП(б)У (травень-червень 1937 р.) було зазначено: “Більшовики України, нещад-



но борючись проти троцькістсько-правих дворушників, проти українських націоналістів, ще вище піднесуть боєздатність своїх рядів, ще тісніше згуртуються навколо ЦК ВКП(б) і перетворять Радянську Україну в кращу складову частину великого Радянського Союзу" [7, с. 880]. Вінницька парт-організація Держбанку на виконання партійних рішень зі свого боку відповідала відтепер не просто формальними закличками "посилити пильність", а майже щотижня розглядалися конкретні справи виявлених ворогів уже серед співробітників цього банку і даної парторганізації.

До прикладу, 15 вересня 1937 року на закритому зібранні заслухали особисто справу голови спілки фінансово-банківських працівників Файнермана, якого звинувачували у розтраті коштів на суму 500 крб. Втім, звичайна побутова справа нецільового витрачання коштів (тим паче, що перевірка ще тривала і гроші ще цілком могли й знайти) стараннями партактиву банку швидко отримала політичне забарвлення. Основним звинуваченням проти Файнермана стало надсилання ним у регіональні відділення "відкрито троцькістської директиви". Було швидко ухвалено рішення виключити голову спілки з партії, після чого справу виявленого "троцькіста" було передано до суду [11, арк. 41].

Не минуло і двох тижнів як партзбори розбирали наступну справу – тепер щодо злочинної діяльності службовця, комуніста Сердюка. Треба зазначити, що на той момент "зачистки", які прокотилися банківськими відділеннями регіону, вже завдали серйозного удару – були ліквідовані десятки "ворогів" та "шкідників". До прикладу, була виявлена "прихований ворог" Чубенко (її єдина провина була у тому, що свого часу була членом УКП), її "покривали" комуністи Кривий та Бегайло. У такий спосіб була викрита відразу "злочинна група". За аналогічний "злочин" (членство у далекому минулому в інших партіях) був викритий Сайдаковський. Причому "вороги" були виявлені також і серед керівництва банку. Так, був "викритий", виключений з партії й заарештований голова банківського відділення Царенко. Сердюк, справу якого розглядали 26 вересня 1937 р., був близьким другом заарештованого і на прохання останнього погодився особисто відвезти листа з поясненнями до Москви у відділ кадрів Правління Держбанку СРСР. Причому, що показово, лист був не запечатаний і кожен охочий міг прочитати і побачити, що у ньому немає нічого контрреволюційного. З проханням передати цього листа Царенко звертався ще до декількох друзів, разом із якими він багато років працював у банку, проте вони йому категорично відмовили. Сміливцем виявився лише Сердюк. Одразу ж після повернення його чекав розгляд особистої справи.

За ці декілька днів, які зайняла поїздка, пильні товариші вже встигли навіть надіслати запит до старого місця роботи Сердюка у Старобільськ на Луганщині з проханням дати на нього розгорнуту характеристику. Причому сам запит уже містив у собі недвозначні звинувачення проти Сердюка, тож не дивно, що з Луганщини у відповідь надійшла досить негативна характеристика. Так, повідомлялося, що він "син куркуля, купця", що він двозначно висловлювався щодо політвідділів МТС, називаючи їх у приватних розмовах "окремою державою", і т. ін. Уже на партійному зібранні Сердюку пригадали, що і до своєї поїздки до Москви він неодноразово дозволяв собі заступатися за викритих "ворогів". Принциповим є те, що в атмосфері загальної пильності та донесень, коли легко зраджували й зрікалися не лише друзів, а й навіть від власних батьків і дітей, Сердюк намагався залишитися порядною людиною, що йому й пригадали під час розгляду його справи. Саме Сердюк написав чесну і гарну характеристику на заарештованого банківського службовця Воробйова, саме він дав об'єктивно-позитивну характеристику іншому працівникові Бойку, який був розкритий як "петлюрівець" тощо. Як наслідок, суголосно Сердюк був виключений з партії і репресований [11, арк. 42–45].

Потрібно зазначити й те, що на цих зборах усі колишні друзі й товариші заарештованого "ворога" Царенка, на відміну від Сердюка, поквапилися рішуче відмовитися від будь-яких зв'язків із заарештованим. Так, приміром, Пінковський (до якого Царенко також звертався з проханням передати листа до Москви і який без вагань відмовився від цієї пропозиції) наголошував: "Я особисто ставився до нього спочатку непогано, бував у нього вдома, але після перших же активів я побачив, що за цим Царенко приховується інший Царенко". Відповідно, характеристика на заарештованого керівника, яку надали члени банківської парторганізації органам НКВС, була абсолютно розгромною. На проведених зборах колега і "друг" Пінковський заявив це з певною гордістю: "Наша парторганізація допомогла партії і відповідним органам розкрити Царенка" [11, арк. 45].

Ніщо не могло зупинити криваву машину репресій. Об'єктивна ситуація до уваги не бралася. Адже в умовах індустріалізації побудова і налагоджене функціонування промислового комплексу прямо залежало від чіткого і безперервного фінансування. Відповідно, республіка потребувала розгалуженої мережі банківських відділень. Станом на 1937 р. Держбанк СРСР мав 2690 відділень, утім планувалося цього року відкриття ще 300 нових. З них на УРСР припадало 25, але за рік розпочали свою роботу всього 7 нових філій [12, с. 3]. Основною проблемою було кадрове питання. У банках просто нікому було працювати. Вже відкриті відділення не були укомплектовані керівними кадрами. Запроваджена практика висуванців певною мірою дозволила вирішити питання кадрового "голоду", спричиненого сталінськими "зачистками" суспільства. Втім, подібна практика беззаперечно довела, що фахівця можна виховати лише роками наполегливого навчання, самоосвіти й фахової праці, заміна репресованого професіонала (іноді ще з дореволюційним досвідом роботи у ринкових умовах) давала у підсумку лише арифметичне збереження штатної одиниці, питання ж кваліфікації та професійної придатності були принесені в жертву політичній кон'юктурі.

Так, незважаючи на вже проведені масові репресії, звільнення та арешти, на зібранні парторганізації Вінницького держбанку від 26 вересня 1937 р. було ухвалено резолюцію: “Вважати недостатньою роботу з питань перегляду і чистки апарату як в області, так і на периферії... Зобов’язати керівників банків переглянути особовий склад на предмет виявлення і вичищення від класово-чужих елементів” [11, арк. 47].

Питання презумпції невинності у питанні “вичищення класово-чужих” до уваги не бралися. Арешт сам по собі був достатньою підставою для звинувачення. До прикладу, коли на початку жовтня 1937 р. НКВС заарештував співробітника Вінницької облконтори Держбанку, активного члена парторганізації Медведя, то партактив зібрався вже в день арешту і негайно “як ворога народу” заарештованого виключили з партії, разом із тим, так само миттєво була виписана й розгромна характеристика на викритого “ворога”. Варто зазначити, що Медведь на зборах у вересні, які були присвячені виключенню з партії Файнермана, був єдиний, хто спробував заступитися за звинуваченого і знайшов у собі сміливість прохати відкласти рішення хоча б до завершення ревізії, яка могла б додати якісь нові факти щодо розтрати коштів.

Зрозуміло, що масштаби репресій, арешти серед банківського керівництва та партійних активістів, бездоказовість та безпідставність звинувачень викликали здивування і страх у рядових службовців. Утім, велику біду накликав на себе той, хто наважувався поділитися із товаришами своїми сумнівами. Запущений механізм репресій вимагав усе нових і нових приречених. Став своєрідним інструментом “відбору”, “відбракування” непотрібних у новому радянському суспільстві елементів. Донесення на товаришів стали звичайною справою серед банківських працівників. Уміння легко зрадити свого колегу, друга, знайомого, приректи його на ув’язнення або й смерть у сталінських концтаборах стало запорукою виживання і кар’єрного росту в умовах побудови сталінського суспільства. Так, коли комсомолец Клименко у приватній розмові із близьким другом щодо арештів, які прокотилися відділеннями Вінницького держбанку, дозволив собі висловитися: “НКВС заарештовує людей, висилає з квартир їх сім’ї, а потім вселяє своїх працівників” (адже, справді, заарештовані банківські керівники мали власне житло у центральній частині міста, з якого потім були негайно виселені), то “друг” миттєво повідомив у письмовій формі парторганізацію. Реакція не забарилася. Клименко негайно був відкликаний зі службового відрядження і репресований [11, арк. 48].

Отже, репресивна машина була вибудована у такий спосіб, що порядні і чесні люди фактично не мали шансів на виживання, були приречені у сталінському суспільстві. Загалом з усієї парторганізації Держбанку Вінницької області 1937 рік пережили всього три людини: Журбицька, Шатхан і Вайсберг. Однак лише Журбицькій з її запальними виступами, тавруваннями “ворогів” та регулярними повідомленнями до органів НКВС щодо виявлених під її керівництвом ворогів вдалося пропрацювати у банку всі 1930-ті роки.

Таким чином, відмова від використання ринкових інструментів доби НЕПу й цементування економічно приреченої сталінської директивної тоталітарної моделі зробила домінуючими терористичні методи державного управління. Мільйони робітників та службовців, у тому числі й працівники української банківської сфери, були перетворені на заручників створеної системи, безправних “гвинтиків” у роботі тоталітарної машини. Відповідно, примарною запорукою виживання стало негайне, бездумне й однозначне схвалення всіх партійних рішень. Наявність власних думок була викликом сформованій системі диктатури страху, відкрите їх висловлювання – злочином, який радянська влада пробачити не могла.

### Література

1. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С. В. Кульчицький. — К.: Альтернативи, 1999. — 336 с.; Литвин В. М. Україна: міжвоєнна доба (1921–1938 рр.) / В. М. Литвин. — К.: Альтернативи, 2003. — 512 с.; Реєнт О. П. Україна між світовими війнами (1914–1939 рр.): Події. Люди. Документи. Нариси історії / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. — К.: Школа, 2004. — 542 с. та ін.
2. Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953 рр.: Суспільно-політичний та правовий аналіз: у 2 кн. / І. Г. Білас. — К.: Либідь-Військо України, 1994. — Кн. 1. — 432 с.; Шаповал Ю. ЧК–ГПУ–НКВД в Україні: особи, факти, документи / Ю. Шаповал, В. Пристайко, В. Золотарьов. — К.: Абрис, 1997. — 607 с.; Ченцов В. Політичні репресії в Радянській Україні в 20-ті роки / В. Ченцов. — Тернопіль: Збруч, 1999. — 482 с.; Бут О. М. “Економічна контрреволюція” в Україні в 20–30 рр. XX ст.: від нових джерел до нового осмислення / О. М. Бут, П. В. Добров. — Донецьк: УкрНТЕК, 2002. — 315 с.; Нікольський В. М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження / В. М. Нікольський. — Донецьк: ДонНУ, 2003. — 624 с.
3. Даниленко В. М. Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки. / В. М. Даниленко, Г. В. Касьянов, С. В. Кульчицький — К.: Либідь, 1991. — 340 с.
4. Центральний державний архів громадських об’єднань України. — Ф. 1. — Оп. 20. — Спр. 3164. — 41 арк.
5. Петровский Г. И. Избранные произведения / Г. И. Петровский. — Москва: Политиздат, 1987. — 430 с.
6. Державний архів Вінницької області (далі ДАВО). — Ф. П-821. — Оп. 1. — Спр. 1. — 2 арк.
7. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з’їздів, конференцій і пленумів ЦК: Т. 1. (1918–1941 рр.) — К.: Політвидав України, 1976. — 1008 с.
8. ДАВО. — Ф. П-821. — Оп. 1. — Спр. 2. — 27 арк.
9. ДАВО. — Ф. П-821. — Оп. 1. — Спр. 3. — 15 арк.
10. ДАВО. — Ф. П-821. — Оп. 1. — Спр. 4. — 34 арк.
11. ДАВО. — Ф. П-821. — Оп. 1. — Спр. 5. — 49 арк.
12. Курочкин Я. Когда же будут открывать новые филиалы Госбанка / Я. Курочкин // Экономическая жизнь. — 1937. — 20 вересня. — С. 3.

*The paper covers specific features of the arrangement of the processes of politically motivated repressive purges targeted against the personnel of banking institutions in reliance upon the materials from the party organization of the Vinnytsya Office of the State Bank.*

*Key words: banking system, State Bank, totalitarian regime.*